

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
Кафедра обліку, оподаткування та управління
фінансово-економічною безпекою
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування**

**ОБЛІКОВА, ФІНАНСОВА ТА УПРАВЛІНСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕСТІЙКОЇ ЕКОНОМІКИ**

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

ДНІПРО 2020

УДК 657.336.131.631.162

Рецензенти:

Васильєва Валентина Георгіївна – кан. екон. наук, доцент кафедри обліку, аудиту, аналізу і оподаткування Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро.

Вініченко Ігор Іванович – д-р. екон. наук, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет.

Редакційна колегія:

Приходько Ігор Павлович – д.держ.упр., професор, завідувач кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою;

Павлова Галина Євгеніївна – д.е.н., професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою;

Катан Людмила Ігорівна – д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів та банківської справи;

Губарик Ольга Миколаївна – к.е.н., доцент кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою.

Рекомендовано вченою радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету (протокол № 2 від 24.11.2020 р.)

Облікова, фінансова та управлінська діяльність підприємств в умовах нестійкої економіки: колективна монографія / за заг. ред. І.П. Приходька – Дніпро: Пороги, 2020. - 397 с.

Колективна монографія виконана в межах діяльності наукової школи «Обліково-фінансова інноваційна система АПК» та державної бюджетної теми «Організаційно-методичні засади обліку, звітності і контролю у системі забезпечення економічної стійкості підприємств», ДРН №0116U003135 (01.2016 р.-12.2020 р.).

Видання орієнтоване на науковців, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів аграрного та управлінського профілів, працівників органів державного управління та місцевого самоврядування, підприємців та іншими особами, які цікавляться цією проблематикою.

УДК 657.336.131.631.162

Матеріали колективної монографії подано в авторській редакції.

При повному або частковому відтворенні матеріалів даної монографії посилання на видання обов'язкове.

Представлені у виданні наукові доробки та висловлені думки належать авторам.

© Колектив авторів, 2020

4.8. Інформаційна безпека та методи захисту інформації	346
<i>Медяник А., студентка гр. МгМТ(УФЕБ)-1-19</i>	
<i>Погорєлова Т.П., к.е.н., доцент</i>	
4.9. Сутність моніторингу економічної безпеки та його організація на підприємстві	356
<i>Саванчук Т.М., к.е.н., доцент</i>	
<i>Безугла А.О., студентка гр.МгМТ(УФЕБ)-1-19</i>	
4.10. Класифікація дебіторської заборгованості як інструмент забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства	366
<i>Ткаченко О.С., к.е.н.</i>	
<i>Яременко Д.М., студентка гр. МгУФЕБ-1-19</i>	
4.11. Проблема ризику в теоретичних і прикладних дослідженнях: природа, фактори, аспекти прояву та впливу на фінансово-економічну безпеку підприємства	376
<i>Штепа В., студентка гр. МгУФЕБ-1-19</i>	
<i>Васільєва Л.М., д. держ. упр., професор</i>	
4.12. Інструменти впливу на ресурсне забезпечення сталого розвитку агропромислового комплексу	387
<i>Юрченко С.В., старший викладач</i>	

4.10. Класифікація дебіторської заборгованості як інструмент забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства

До об'єктів управління фінансово-економічною безпекою непрямого впливу відносять чинники (компоненти) його зовнішнього мікросередовища та внутрішнього середовища. Адже, якщо це можливо, підприємство ліквідує, нейтралізує чи мінімізує загрози його фінансовій безпеці, шляхом впливу на чинники свого внутрішнього та зовнішнього мікросередовища. Наприклад, у разі затримки виплати дебіторської заборгованості підприємствами – споживачами, підприємство впливає на боржника різними методами правового чи економічного характеру. Якщо існує загроза падіння споживчого попиту на продукцію, підприємство за допомогою різноманітних маркетингових методів його стимулювання може її нейтралізувати.

У процесі функціонування підприємства відбувається безупинна зміна структури коштів підприємства і їхніх джерел. Структура коштів підприємства складається як пропорція між відносними величинами основних засобів та інших необоротних активів, запасів і витрат, грошових коштів, розрахунків з дебіторами та інших оборотних активів.

Відносини між підприємствами, обумовлені ринком, є характер грошових виплат. Ці відносини засновані на використанні грошей, залежно від їх функцій як засобів обертання та оплати. У цьому випадку підприємства є постачальниками для деяких і покупцями для інших.

Загострення конкуренції, переорієнтація на нові ринки товарів і послуг, прискорення процесів євроінтеграції обумовлюють необхідність постійного пошуку нових, більш гнучких видів взаємовідносин між учасниками ринку. Одним із таких виступає кредитна політика підприємства-продавця.

З однієї сторони, вона спрямована на збільшення обсягів реалізації товарів та послуг, розширення ринкової ніші, формування довгострокових відносин, а також залучення до співпраці нових контрагентів. З іншої, наслідком зазначеної політики є додаткові ризики пов'язані з можливим

простроченням або неповерненням дебіторської заборгованості, що може призводити до отримання збитків підприємством-продавцем, нарощення взаємних неплатежів.

Тобто, по-суті, дебіторська заборгованість, відображаючи результати діяльності підприємства за певний період, виступає і індикатором стану розвитку і ризиків діяльності, насамперед, операційного. З таких позицій вона може бути розглянута як інструмент забезпечення, підтримки, нарощення або послаблення економічної безпеки як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі.

Наразі для вітчизняних підприємств практичні напрями вирішення цих питань набувають важливого значення і мають розглядатись через призму формування дієвої системи управління дебіторською заборгованістю, пошуку та використання на постійній основі заходів, які відобразатимуть її можливості до забезпечення економічної безпеки.

Важливою є організація дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності, оскільки вона полегшує замовлення інформації, прозорість та надійність даних про розрахункові операції з боргами (з боржниками). Існує велика різноманітність поглядів вчених на проблему визначення поняття «дебіторська заборгованість».

Отже, автори Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. дати визначення боргу як суми фінансових зобов'язань або грошового боргу, які підлягають погашенню [7].

Відповідно П(С)БО № 10 «Дебіторська заборгованість», боржниками є юридичні та фізичні особи, які в результаті минулих подій зобов'язались підприємству на певні суми грошей, їх еквівалентів чи інших активів. Відповідно, цей стандарт визначає дебіторську заборгованість як заборгованість боржників перед підприємством на певну дату [13].

Для П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» дебіторська заборгованість є типом фінансових активів і визначається як договір, який дає право отримувати готівку чи інший фінансовий актив від іншого суб'єкта

господарювання [14].

Обов'язки в бухгалтерському обліку визначаються як договори цивільного права, в яких одна сторона зобов'язана виконувати певні дії на користь іншої сторони або утримуватися від певних дій, а також суми коштів, що мають бути виплачені на певну дату в майбутньому, або наявні (через минулі операції або події) зобов'язання підприємства передати певні активи або послуги іншому підприємству у майбутньому. Обов'язок існує лише тоді, коли він відповідає правовому документу.

Тобто зобов'язання полягає у виконанні певних дій або, навпаки, утримання від дії. Слід зазначити, що Білик М.Д. також розрізняє поняття «зобов'язання» та «борг», але одночасно визначає борг як зобов'язання особи перед іншою особою [3].

Категорія «зобов'язання» тісно пов'язана з категоріями «розрахунки» та «борги». При визначенні терміну «розрахунки» відбуваються дискусії, які можна розділити на три основні позиції. Згідно з першим з них, розрахунки являють собою систему відносин. Прибічники другої позиції враховують розрахунки безпосередньо у відносинах (без використання слова «система»). Третя група вчених пояснює лише економічну суть розрахунків без уточнення їх [12].

Слід зазначити, що іноземні та вітчизняні вчені визначають термін «дебіторська заборгованість» різними способами. Крайник О.П., Клепнікова З.В. визначити дебіторську заборгованість як форму відкритого кредиту. Поняття «кредит» тісно пов'язане з концепцією дебіторської заборгованості, але їх не можна ідентифікувати. Комерційний (комерційний) кредит слід розглядати як передумову виникнення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги [9].

Цікавий підхід до інтерпретації дебіторської заборгованості іноземних авторів. Таким чином, «дебіторська заборгованість» (дебіторська заборгованість, обсяг продажів або боржники) поряд з дебіторською заборгованістю має такі варіанти перекладу: дебіторська заборгованість,

дебіторська заборгованість, дебіторська заборгованість. Зокрема, за даними Стоуна Д. і Хітчінга К., дебіторська заборгованість називається «дебіторська заборгованість», а боржниками є ті, хто винен у грошових коштах за вже отримані, але не сплачені ними товари та послуги [15].

Професори Гарвардського університету Боді З. і Мертон Р.К. визначають дебіторську заборгованість як «дебіторську заборгованість», зазначаючи, що це сума, яку покупці продукту повинні сплатити корпораціям (підприємствам). Західні економісти часто приймають поняття «кредитна політика» та «політика управління дебіторською заборгованістю» як невід'ємну категорію [5].

Наприклад, Бланк, І.А. зазвичай розглядає дебіторську заборгованість як кількісні результати, які виникають внаслідок реалізації кредитної політики підприємства [4].

Барт Е. у своїй книзі «Кредитний менеджмент» зазвичай використовує поняття «дебіторська заборгованість», як і термін обліку [1].

Щодо сучасних вітчизняних вчених, Дубровська С.В. визначає дебіторську заборгованість як товари (роботи, послуги) та / або вилучені з обігу підприємств, які мають документальне підтвердження, яке дає право на отримання боргу у вигляді готівки, їх еквівалентів чи інших активів як неоплачуваних юридичних та фізичних осіб [6].

Деякі українські вчені вважають дебіторську заборгованість тим, що кошти вилучаються з підприємства або на певний проміжок часу зберігаються іншими особами. Ми вважаємо, що це визначення є недостатньо правильним, оскільки воно потребує уточнення. Таким чином, кошти, вилучені з підприємства, не завжди перетворюються на дебіторську заборгованість.

На основі комплексного підходу, з урахуванням економічних та правових аспектів наукової роботи, Береза С.Л. з'ясовано поняття «дебіторська заборгованість» - це сума боргів юридичних і фізичних осіб перед підприємством [2].

Матиціна Н. пропонує таку інтерпретацію категорії дебіторської заборгованості - розмір неплатоспроможності суб'єкта підприємницької діяльності для виконання грошових зобов'язань перед підприємством після настання контракту, встановленого терміном їх оплати [11].

У науковій праці Сурніна К.С. встановлено, що дебіторська заборгованість є частиною оборотного капіталу, а також вимоги щодо її надходження грошовими, матеріальними та іншими ресурсами від суб'єктів господарювання. Тому його найбільш точне визначення полягає в наступному: «Дебіторська заборгованість - це матеріальні ресурси, які не сплачуються підрядниками, або готівкові кошти, вилучені з обігу коштів». Вищенаведене визначення дає уявлення про економічний характер дебіторської заборгованості та визначає його місце в бухгалтерському обліку [16].

Отже, як ми бачимо, всі автори розглядають одну і ту ж проблему під різними кутами. Систематизувавши всі розглянуті визначення поняття «дебіторська заборгованість» різними авторами, ми виділили основні риси, переваги та недоліки.

Дебіторська заборгованість призводить до позапланового перерозподілу коштів між підприємствами, що спричиняє погіршення фінансового стану компанії, оскільки йому важче маневрувати коштами шляхом тимчасового вилучення їх обороту. Дебіторська заборгованість послаблює економічний розрахунок.

Крім того, дебіторська заборгованість створює ряд платежів, які створюються у зв'язку з розрахунковими відносинами з платником. Навпаки, погашення заборгованості одного підприємства створює можливість для скасування кредиторської заборгованості для ряду інших [8].

Зменшення дебіторської заборгованості показує, що компанія приймає заходи для обслуговування, а зростання означає послаблення фінансової роботи. Причиною дебіторської заборгованості є часткові платежі покупців [10].

Для складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими характеристиками:

- з'єднання з нормальним робочим циклом (нормальний робочий цикл - часовий інтервал між придбанням інвентаря для діяльності та надходженням коштів від продажу виробленої продукції від них, або товарів і послуг);

- зрілість;

- об'єкти, для яких виникли зобов'язання боржників;

- своєчасна оплата боржником дебіторської заборгованості. Перші два ознаки дебіторської заборгованості поділяються на:

- довгий строк;

- поточний [15].

Довгострокові дебіторська заборгованість - це ті, які не виникають протягом нормального робочого циклу та будуть погашені через дванадцять місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість - це ті, які виникають протягом звичайного циклу, або будуть погашені протягом дванадцяти місяців з дати балансу [4].

Дебіторська заборгованість за об'єктами, для яких виникають зобов'язання боржників, класифікуються як:

- дебіторська заборгованість, пов'язана з нормальною діяльністю підприємства для реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;

- дебіторська заборгованість, яка не пов'язана з продажем товарів, товарів, робіт, послуг та виникає внаслідок інших операцій.

Дебіторська заборгованість, пов'язана з продажем товарів, товарів, робіт, послуг, поділяється на:

- дебіторська заборгованість за товари, товари, роботи, послуги;

- рахунки, отримані при наданні дебіторської заборгованості за товари, товари, роботи, послуги [5].

Поточна дебіторська заборгованість, пов'язана з продажем продукції, товарів, робіт та послуг, представлена у балансі як частина оборотних активів

з окремими статтями зазначених сортів. Дебіторська заборгованість, не пов'язана з продажем товарів, робіт, послуг, є:

- дебіторська заборгованість за виданими авансами;
- дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом;
- дебіторська заборгованість за нарахованим доходом;
- дебіторська заборгованість з внутрішніх розрахунків.

Ці види поточної дебіторської заборгованості (включаючи поточну частину довгострокової заборгованості), які не пов'язані з продажем товарів, товарів, робіт, послуг, відображаються у балансі як окремі статті [4].

Довгострокова дебіторська заборгованість представлена:

- борг за майно, передане на фінансовий лізинг;
- борг, забезпечений довгостроковими векселями;
- ще один довгостроковий борг [5]. Залежно від своєчасності платежу

дебіторська заборгованість поділяється на:

- дебіторська заборгованість, термін сплати якої не відбувся (звичайно);
- дебіторська заборгованість, несплачена вчасно (прострочена);
- дебіторська заборгованість, на якій закінчився термін сплати (безнадійний).

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість» регулюється на законодавчому рівні. Цей Регламент (стандарт) визначає методологічні принципи формування бухгалтерської інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансовій звітності. Відповідно до П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» поділяється на довгострокову і поточну (рис. 1).

Довгострокова дебіторська заборгованість це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу, а поточна заборгованість представляє собою сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

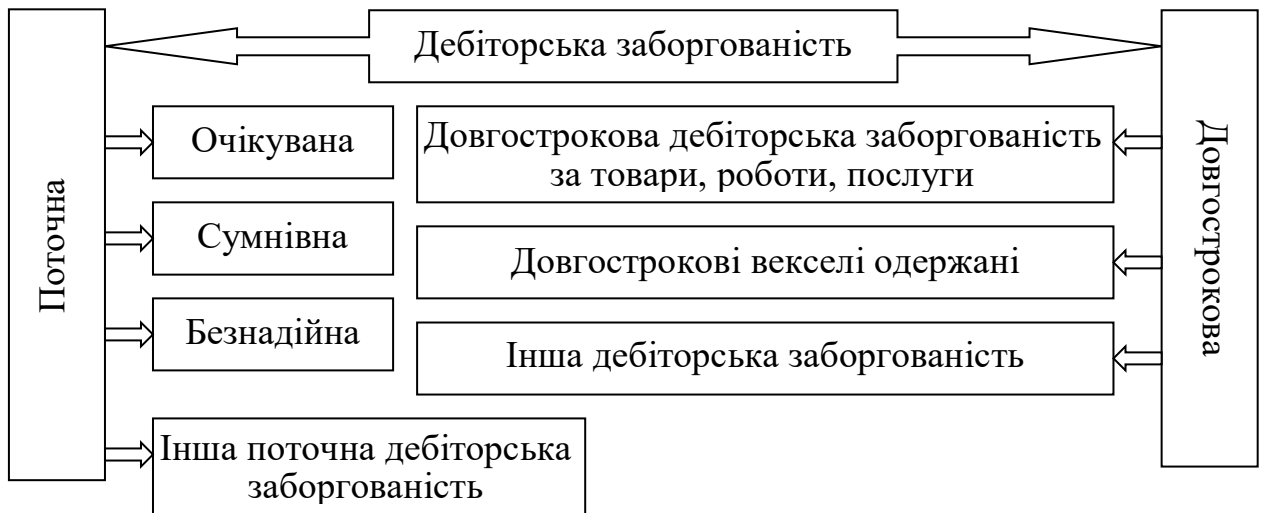

Рис. 1. Класифікація дебіторської заборгованості за П(С)БО №10 «Дебіторська заборгованість» [13].

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визначається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю. У разі відстрочення платежу за продукцію, товари, роботи, послуги з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів та /або їх еквівалентів, що підлягають отриманню за продукцію, товари, роботи, послуги, така різниця визначається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) у періоді її нарахування.

Розглядаючи проблеми управління дебіторською заборгованістю, Бланк І. О. виділяє лише п'ять груп дебіторської заборгованості:

- 1) дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги, термін оплати яких ще не настав;
- 2) дебіторська заборгованість за товари, роботи і послуги, неоплачені в строк;
- 3) дебіторська заборгованість за векселями отриманими;
- 4) дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом;
- 5) дебіторська заборгованість за розрахунками з персоналом та ін. [4].

Дана класифікація повністю відповідає статтям балансу підприємства,

що дозволяє врахувати інші важливі фактори, що впливають на дебіторську заборгованість.

Положення цього Положення (стандарту) застосовуються підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами, незалежно від форми власності. Це Положення (Стандарт) застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації про дебіторську заборгованість, встановлену іншими бухгалтерськими регламентами (стандартами).

Підсумовуючи різні підходи до економічної сутності «дебіторської заборгованості», слід зазначити, що це поняття потребує подальшого вивчення та з'ясування, оскільки цей показник залежить від рівня ліквідності активів та платоспроможності підприємств. Дебіторська заборгованість класифікується та розподілена за типом та обліковується у відповідних рахунках.

Використання таких заходів підприємством дають йому змогу відшкодувати свої збитки, отриманні від виникнення простроченої дебіторської заборгованості, за рахунок стягнення обтяженого заставою майна боржника, або за рахунок поручителі.

В свою чергу, реалізація цих заходів потребує додаткових організаційних та фінансових витрат, пов'язаних з їх оформленням та реалізацією стягнутого майна, особливо якщо воно має низьку ліквідність.

До третьої ж групи варто віднести заходи, які підприємству необхідно вживати для повернення сумнівної дебіторської заборгованості, у разі її виникнення (табл. 1).

До цих заходів підприємству необхідно звертатись у разі виникнення сумнівної дебіторської заборгованості задля її погашення або ж продажу її третій стороні – фактору.

Організація роботи з дебіторською заборгованістю із впровадженням вищезазначених заходів, на наш погляд, дозволить підприємству бути більш конкурентним в умовах ринку та уникнути при цьому ризиків, пов'язаних із простроченням або неповерненням дебіторської заборгованості, забезпечення

економічної безпеки у довгостроковій перспективі.

Таблиця 1

Управлінські заходи спрямовані на самостійне повернення дебіторської заборгованості підприємством

Заходи	Характеристика
Факторинг	Фактор придбаває у продавця право вимоги у грошовій формі на дебіторську заборгованість покупців за відвантажені їм товари (виконані роботи, надані послуги), з прийняттям ризику виконання такої вимоги, а також приймання платежів.
Досудове вирішення спору	Вирішення повернення дебіторської заборгованості здійснюється шляхом переговорів між продавцем та покупцем, направлення вимог та претензій.
Судове вирішення спору	Звернення до суду з метою стягнення з боржника заборгованості.

У процесі дослідження було визначено, що паралельно з аналізом дебіторської заборгованості важливим питанням для суб'єктів господарювання в сучасних умовах нарощення взаємних неплатежів є визначення шляхів та інструментів управління такою заборгованістю, оскільки вона у значній мірі визначає забезпеченість економічної безпеки, можливості її підтримки та нарощення.

Література до розділу 4.10:

1. Барт Е. Керівництво з кредитного менеджменту / Е. Барт. – М. : Москва. – 1994. – 400с.
2. Береза С.Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: автореф. дис. канд. економ. наук: спец. 08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит // С. Л. Береза; Житомирський інженерно - технологічний ін-т. – Житомир. – 2002. –308 с.

3. Білик М.Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2013. – № 12. – С. 24-36.
4. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент / І. А. Бланк. – К. : Ніка-Центр. – 2004. – 656 с.
5. Боді З. Фінанси: навч. посіб. / З. Боді, Р. Мертон. – М. : Вільямс. – 2000. – 592 с.
6. Дубровська Є.В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість» / Є.В. Дубровська // Вісник Сумського державного університету. – Суми: Сум ДУ. – 2009. – №2. – С. 202-205.
7. Загородній А.Г. Фінансовий словник: словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К. : Знання. – 2007. – 1072 с.
8. Іванчук Р.М. Деякі міркування щодо методологічних засад формування інформації про дебіторську заборгованість / Р. М. Іванчук, О. А. Іванчук // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – №1. – С. 11-22.
9. Крайник О. П. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / О. П. Крайник, З. В. Клепікова. – К. – Львів : ІНТЕЛЕКТ, Дакор. – 2001. – 260 с.
10. Ловінська Л.Г. Бухгалтерський облік для економістів та правознавців у схемах і таблицях: навч. посіб. / Л. Г. Ловінська, Я. В. Олійник, Л. О. Галат. – К. : КНЕУ. – 2010. – 390 с.

4.11. Проблема ризику в теоретичних і прикладних дослідженнях: природа, фактори, аспекти прояву та впливу на фінансово-економічну безпеку підприємства

В сучасних умовах, обумовлених необхідністю формування передумов для технологічного прориву, і стрімкого розвитку інформаційних і комунікаційних систем, власники ризику - керівники та власники підприємств, при виборі стратегії свідомо йдуть на ризик, припускаючи і з огляду на можливі втрати, оскільки мають потужний стимул - прибуток,